

El comunisme és l'emancipació dels sentits

Karl Marx, alienació i recuperació de l'experiència sensible

MARX · ALIENACIÓ · ART

Català · Carla Recasens Vich

info@carlarecasens.com · @alternativospensamientos

INDEX:

I. Introducció	3
II. Al·lienació	3
A) Origen del concepte	3
B) Concepció antropològica de Marx	4
C) Propietat privada i mitjans de producció	5
D) Comunisme: superació de l'alienació	6
III. Emancipació dels sentits	6
IV. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	9
V. BIBLIOGRAFIA	9

I. Introducció

El present treball té com a objectiu aprofundir en la teoria de l'alienació desenvolupada per Karl Marx, adoptant una perspectiva que s'allunya dels enfocaments més tradicionals. En els seus reconeguts *Manuscrits econòmico-filosòfics*, Marx ofereix una definició de comunisme que ha despertat un interès particular en l'autora d'aquest estudi. Aquesta definició, per la seva càrrega teòrica i simbòlica, ha estat escollida com a títol i eix vertebrador del treball.

Per abordar aquest anàlisi de manera coherent i sistemàtica, s'iniciarà amb una exploració detallada del concepte d'alienació segons Marx, especialment tal com es presenta en els *Manuscrits econòmico-filosòfics*. Aquesta obra constitueix un punt de partida essencial per explicar no només el concepte d'alienació, sinó també el conjunt del pensament de l'autor, ja que vincula de manera indissoluble la dimensió humana amb les estructures socials i econòmiques.

Un cop exposades i desenvolupades les bases teòriques del concepte d'alienació, el treball avançarà cap a l'estudi de la cita seleccionada. Aquesta serà analitzada amb la precisió i el rigor que requereix, considerant el seu significat dins del marc general del pensament de Marx i el seu potencial per entendre la crítica estètica que pretén defensar l'assaig. Així, aquest treball pretén no només aprofundir en la comprensió de la noció d'alienació, sinó també explorar les implicacions d'una proposta filosòfica que vincula la llibertat humana amb una transformació radical de les relacions socials.

II. Al·lienació

A) Origen del concepte

El concepte d'alienació té les seves arrels en la filosofia idealista de F. W. Hegel, un pensador que va influir profundament en la teoria de Karl Marx. Hegel concebia l'alienació com un procés inherent al desenvolupament de l'Esperit Absolut, és a dir, un procés en què aquest s'objectiva en el món per reconèixer-se finalment en la seva plenitud. Aquesta concepció metafísica de l'alienació fou reinterpretada per Marx des d'una perspectiva materialista, on les relacions socials i econòmiques són l'eix central.

A més, el concepte d'alienació també fou emprat per Ludwig Feuerbach; ara bé, des d'una perspectiva diferent. Feuerbach descriu l'alienació com el procés mitjançant el qual l'ésser humà projecta les seves qualitats essencials en una entitat divina, creant així una relació inautèntica amb si mateix i amb el món. Per Feuerbach, aquesta alienació es resol mitjançant la recuperació de les qualitats atribuïdes a Déu, retornant-les a l'ésser humà com a protagonista de la seva pròpia existència.

Marx critica tant l'abstracció idealista de Hegel com la perspectiva antropològica de Feuerbach, que s'explicarà a continuació. Aquestes crítiques fan que Marx defineixi l'alienació no només com una qüestió espiritual o religiosa, sinó com una condició material i concreta arrelada en les estructures socials i econòmiques del capitalisme. Marx redefineix l'alienació com el procés mitjançant el qual

els treballadors són desposseïts del control del sobre el producte del seu treball, l'activitat laboral, la natura i les seves pròpies relacions socials.

En síntesi, el concepte d'alienació en Marx representa una ruptura amb les interpretacions de Hegel i Feuerbach. Reubica el concepte en el terreny material, vinculant-lo directament amb les relacions de producció i destacant el seu caràcter històric i superable mitjançant la transformació revolucionària de la societat. Així l'alienació esdevé fonamental per comprendre l'explotació i la deshumanització inherents al capitalisme, així com per projectar una societat basada en l'emancipació humana.

B) Concepció antropològica de Marx

Per comprendre de manera global el concepte d'alienació en Marx, és essencial partir de la seva concepció antropològica. Aquesta concepció comparteix orientació amb la proposta de Feuerbach, ja que ambdues es basen en una reflexió sobre la sensibilitat i la naturalesa humanes. Tot i aquesta proximitat, Marx és crític amb la noció de sensibilitat com intuïció presentada per Feuerbach. En aquest sentit, Marx considera que Feuerbach no incorpora adequadament el component actiu i subjectiu de la sensibilitat com a activitat objectivadora.

Així, la concepció antropològica de Marx, tot i estar influenciada per Feuerbach, també s'enriqueix amb elements propis de l'idealisme alemany. Aquest enfocament li permet superar les limitacions de la perspectiva de Feuerbach i dotar la seva concepció antropològica de major profunditat, integrant la sensibilitat humana com a expressió tant activa com objectiva en el marc de l'activitat pràctica. La innovació fonamental de la concepció antropològica de Marx rau en la incorporació del factor subjectiu en el camp de l'acció. Això implica afirmar que el subjecte i l'objecte es condicionen mútuament, no només en el pla teòric, sinó també en la seva relació pràctica. Aquesta interdependència es manifesta de manera particular en el treball, on el subjecte transforma l'objecte, i alhora, es transforma a si mateix.

Així, Marx no concep l'ésser humà com un individu determinat exclusivament per la seva realitat social, sinó també per la seva activitat pràctica. Aquest enfocament integra la unitat entre subjecte i objecte, establint el treball com a eix central d'aquesta dinàmica. Amb aquesta explicació, es posa de manifest el nucli del materialisme dialèctic, que uneix l'acció humana amb les condicions materials de la seva existència en un procés de transformació mútua.

“Per tant hem d’entendre ara la connexió essencial entre la propietat privada, la cobdícia, la separació entre treball, capital i propietat territorial, entre intercanvi i competència, entre valor i devaluació dels homes, entre monopoli i competència, etc., de tota aquesta al·lienació amb el sistema del diner”

(Marx K., 1991, pàg 109)

C) Propietat privada i mitjans de producció

L'origen, la causa i la conseqüència de l'alienació humana és la propietat privada dels mitjans de producció: *“L'economia nacional parteix del fet de la propietat privada i no ens explica per què. Recull el procés material de la propietat privada, que té lloc en la realitat, en fórmules generals, abstractes, que després pren com a lleis”* (Marx K. (1991) *Manuscrits econòmico-filosòfics*. Pàg 108). Aquesta privatització dels mitjans de producció constitueix el fonament del sistema econòmic capitalista. És aquesta estructura de propietat la que genera relacions socials que alienen l'individu de manera universal, en diversos aspectes fonamentals de la seva vida.

En primer lloc, el treballador, com a ésser actiu, es veu obligat a vendre la seva força de treball, fet que implica que tant aquesta com el producte del seu treball no li pertanyen. Aquest fenomen estructura una societat en dues classes principals: els propietaris i els treballadors sense propietat (Marx K., 1991). En aquest context, el treball es transforma en una mercaderia, eliminant qualsevol expressió creativa inherent al creador. A conseqüència d'això, el treballador es veu incapacitat per objectivar-se en els seus productes de treball, és a dir, no pot realitzar els seus propis fins mitjançant l'activitat productiva. D'aquesta manera, el treballador sofreix una alienació en vers la seva naturalesa interna, ja que la forma en què treballa, no satisfà les seves necessitats en tant que ésser actiu.

“Aquest fet no expressa més que això: que l'objecte que produeix el treball, el seu producte, s'hi enfronta com una cosa estranya, com un poder independent del productor. El producte del treball és el treball que es fixa en un objecte, que s'ha convertit en cosa; és l'objectivització del treball. La realització del treball és la seva objectificació. Aquesta realització del treball apareix en l'estat de l'economia nacional com a irrealització del treballador; objectificació com a pèrdua de l'objecte i esclavitud sota l'objecte, l'apropiació com alienació, com a estranyament”

(Marx K., 1991, pàg 111)

Pel que fa a l'activitat laboral, aquesta esdevé una font accessòria d'alienació. El treballador està sotmès al control dels propietaris en aspectes fonamentals com l'horari, el ritme i el tipus d'activitat que realitza. Totes aquestes decisions acaben sent determinades pel capitalista, consolidant així una relació de subordinació que priva el treballador de la seva autonomia i deshumanitza la seva experiència laboral.

Respecte a la naturalesa externa, la relació que s'hi estableix està condicionada per les necessitats econòmiques capitalistes, és a dir, la naturalesa externa es percep com quelcom aliè al treballador, és d'on es poden extreure els materials primaris per produir. Aquesta perspectiva transforma la relació del treballador amb la natura en una connexió freda i alineada. Tanmateix, aquesta relació distorsionada és una conseqüència directa del sistema capitalista. La veritable relació entre l'ésser humà i la naturalesa externa hauria de basar-se en un intercanvi harmònic, guiat pel criteri de satisfer les necessitats humanes de manera equilibrada.

Finalment, pel que fa a les relacions entre éssers humans, aquestes, en el marc del sistema capitalista, es defineixen exclusivament en funció de la seva dimensió econòmica. Cada treballador treballa per a

ell mateix i mentre que els altres són percebuts com a competidors o figures alienes que posseeixen els mitjans de producció, la força de treball de les treballadores i, fins i tot, la mateixa natura. Aquesta dinàmica genera una alienació en les relacions socials, que deixa de reflectir la naturalesa intrínseca de l'ésser humà com a ésser social i cooperatiu. Així, les connexions humanes es veuen profundament distorsionades i subordinades a les exigències de l'ordre capitalista.

D) Comunisme: superació de l'alienació

Marx planteja la necessitat de superar l'alienació com una exigència fonamental per a l'emancipació humana. Aquesta superació no pot aconseguir-se a través de la mera especulació filosòfica, com proposava Hegel, sinó que requereix una praxi revolucionària capaç d'abolir les condicions socials que perpetuen l'alienació de l'ésser humà. En aquest sentit, la teoria i la praxi són indissociables: la teoria no es limita a interpretar la realitat, sinó que la transforma articulant els objectius de la praxi i, alhora, modificant aquesta realitat.

Per tant, la teoria ha de preparar la superació de l'alienació humana, establint les bases per a una societat comunista que es defineix com l'emancipació social de l'home en tant que ésser natural. Una veritable emancipació dels sentits humans que han estat distorsionats pel règim capitalista. Una de les principals alternatives proposades per Marx és la col·lectivització dels mitjans de producció, que constitueix una base essencial de la seva proposta. Només mitjançant aquesta col·lectivització seria possible eliminar les múltiples formes d'alienació que afecten l'ésser humà, fent així un canvi profund en la manera com les persones perceben i es relacionen amb el món. Aquesta transformació requeriria abandonar el paradigma basat en el desig de possessió, que aliena tant els individus com les coses, per donar pas a una nova perspectiva. En aquest nou sistema, els diners deixarien de ser el valor primordial que defineix les relacions entre les persones i les coses. Obrint camí a una relació més autèntica i humana.

III. Emancipació dels sentits

Després d'haver analitzat la noció d'alienació, és pertinent avançar cap a la reflexió que ha motivat la redacció d'aquest assaig. En primer lloc, resulta essencial presentar la cita escollida per encapçalar tant la reflexió com el treball, atès el seu significat és fonamental en el desenvolupament de la qüestió: "La superació de la propietat privada és, per tant, l'emancipació completa de tots els sentits i totes les propietats humanes; però és per aquesta emancipació precisament que aquests sentits i propietats han esdevingut humans tant subjectivament com objectivament" (Marx K., 1991, pàg 152).

La reflexió anirà fortament lligada amb la cita, per la qual cosa es combinarà l'anàlisi de la cita amb les reflexions que aquesta desperta. Abans de començar, cal destacar que la reflexió seguirà en tot moment una perspectiva fortament estètica, atès que aquesta és la intenció de l'autora de l'assaig. La reflexió s'iniciarà amb l'anàlisi de la relació entre humà i natura, continuarà amb una consideració sobre el temps de lleure i conclourà amb una reflexió sobre l'art. Una altra anotació rellevant és l'elecció del terme "medi" en lloc del terme "entorn". Sembla més adequat utilitzar la paraula "medi"

per criticar el capitalisme, ja que "entorn" implica una distinció inherent entre el jo i allò que l'envolta. En canvi, el terme "medi" evita aquesta separació i reflecteix una relació més integrada entre l'individu i la realitat que l'envolta.

En el context del règim capitalista, l'ésser humà està fortament condicionat a establir un vincle hostil, antropocèntric i indesitjable amb el medi ambient, que de fet, li permet viure i sobreviure. La natura és concebuda com un simple recurs explotable, un objecte útil per a la maximització econòmica. D'aquesta manera s'origina una clara separació entre el subjecte, el jo, i allò extern que l'envolta. Aquesta divisió comporta una profunda pèrdua de la capacitat de connectar l'humà amb la natura, i per percebre's com a part d'ella. En conseqüència, l'humà comença a degradar la natura tant en l'àmbit físic com a escala simbòlica, fent d'aquesta degradació un monstre, que avui dia, pareix irremeiable. En tant que la natura és degradada, l'ésser humà també, ja que, d'una banda, forma part d'aquesta i, per tant, sense ella no es pot concebre vida humana i, per altra banda, perquè gràcies a la degradació simbòlica d'aquesta l'humà fa créixer de maneres perilloses el seu ego, perdent tota mena de sensibilitat cap a allò, que tornem a recordar, el fan estar viu.

D'aquesta manera, l'experiència sensorial més elemental, aquella que connecta l'ésser humà amb la natura, es veu sepultada. La vista s'acostuma a imatges dissenyades per fomentar el consum, fet que fa a l'humà cada vegada més avariós, solitari, perillós... Una arma de destrucció massiva contra el medi que habita, ja que pensa que ho pot posseir tot, lleva importància a allò que el rodeja i no recorda que és ell el que està al servei de la naturalesa i no al contrari. L'oïda, acostumada als sorolls industrials, cada vegada més perjudicials, perd la capacitat de percebre, fins al punt d'entrar en una individualitat molt profunda, que de vegades no acostuma ni a sentir altres veus humanes. Veiem així, com dos dels principals sentits que permeten la relació de l'home amb la seva realitat, queden totalment alineats per un sistema econòmic, que perjudica l'home arribant a contaminar fins i tot la seva arrel.

Així doncs, l'emancipació dels sentits, implicaria primerament una recuperació del valor intrínsec de la natura, deixant de considerar-la un recurs en possessió. Per passar a valorar-la com una part integral de la natura humana. Alliberar-se de les limitacions sensorials condicionades pel sistema capitalista i acostumar-nos a tenir temps i dedicar aquests, a gaudir dels moments sensitius, d'aproximació al medi, que ens ofereix la vida quotidiana. Els sentits no serien només mitjans per sobreviure i consumir, sinó fonts de gaudi i connexió amb el món del qual l'humà forma part.

Un cop abordada la part inicial de la reflexió, considerada fonamental per a una comprensió global d'aquesta, es procedirà a una crítica profunda de la concepció capitalista de l'art. Un dels principals problemes de l'art dins la lògica de mercat, és el temps que l'individu té per desenvolupar la seva part creativa. El treballador dedica la major part del seu temps a una activitat laboral alineada. En aquest sentit, si la seva feina consisteix a crear art, aquest es veu subordinat a les exigències del mercat i al seu ritme frenètic, fet que converteix l'obra artística en un producte de consum. Deixant de banda l'expressió i creació lliure a l'artista, ja que quelcom condicionat no pot esdevenir mai una obra lliure. A més a més, aquesta primera situació, per molt que ja és prou trista, no és la pitjor en la qual es pot trobar un artista. Si l'artista no pot viure de la seva producció artística, és a dir, fer d'ella un producte consumible adaptat a les moltes exigències del mercat, es veu obligat a buscar una activitat remunerada, sigui la que sigui, que li permeti garantir-se la seva subsistència, trencant així, qualsevol mínim vincle que pogués quedar-li amb el seu art.

Altrament, pel que fa al temps de “lleure”, dins l’estructura capitalista, es promou la destinació d’aquest a la consumició massiva de béns i serveis, presentats com a mitjans per evadir l’esgotament mental i físic provocat pel treball col·lèric. El treballador busca el descans mental en activitats orientades al consum, perpetuant així el mateix sistema econòmic capitalista. Aquesta creació constant de necessitats artificials alimenta el sentiment de possessió i, en conseqüència reforça la individualitat. Aquest fenomen intensifica progressivament l’apatia envers tot allò comú, per tot el que no té una finalitat econòmica o no proporciona un benefici personal tangible i immediat. En quin pedestal descansa l’art, en un món que mesura el valor en or i oblida allò que no es pot pesar?

L’art, presoner de fins consumistes, es dilueix en un mar d’individualisme, mentre la mirada col·lectiva, entelada, perd l’espurna que encén la sensibilitat genuïna. La reflexió, l’expressió i, sobretot, el poder de transformació de l’art queden sepultats sota la indiferència, l’apatia i la mirada buida d’una societat desvinculada de les seves ambicions sensitives i col·lectives. Els individus esdevenen simples consumidors passius de creacions que han deixat de ser art per convertir-se en meres mercaderies, ajustades als capricis del poder adquisitiu.

Per finalitzar l’argumentació, es pretén afirmar que l’emancipació dels sentits proposada per Marx, en la cita seleccionada, es revela com una necessitat urgent. Representa un renaixement de l’esperança en l’ésser humà com a ésser sensible i racional, la recuperació de tot allò perdut per l’abismal interiorització d’una ideologia i un sistema econòmic-social que ha esdevingut una presó per als sentits, el criteri, l’art, l’amor als altres i, en definitiva, per a tot allò pel que val la pena viure. Val la pena tornar a alçar la mirada i replantejar-se una visió de l’art com a font d’alliberament i expressió humana. És imperiós rebel·lar-se davant d’una estructura que atura el temps per crear, per somiar, que només incita a acollir com a pròpies restriccions i desitjos alineats. Cal una sacsejada profunda de consciències, un despertar de la flama encesa de la percepció, un despertar de l’activitat humana davant injustícies evidents, com una ventada que trenqui el silenci i faci tremolar l’ordre establert.

IV. Referències Bibliogràfiques

Carbó, M., Zimmer, J. (2011) *La filosofia alemanya contemporània*. Universitat de Girona. <https://edu--library-com.eu1.proxy.openathens.net/epub-viewer/?idp=RXZhZ3VvemgvOTZUb3A0NU02QkI1RmV4Z0Vrd2NjZnJSdGVZd2x4YWZydz0=&mode=view>.

Defez, A.. *Tres reaccions al hegelianisme: positivisme, marxisme i vitalisme*. En Terricabras, J.M. (coord), *El pensament filosòfic i científic*. Vol. I. Barcelona: Pòrtic, 2011.

V. Bibliografia

Marx, K., (1991). *Manuscrits econòmico-filosòfics*. Edicions 62.